

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.564.2-021.23:316.342.4

**Анатолій Колот,
Оксана Герасименко**

СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ ДОХОДІВ: ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР¹

Подано наукове обґрунтування явища соціальної нерівності. Розкрито сутність дефініції "соціальна нерівність", окреслено спектр виявів соціальної нерівності, серед яких ключовою виокремлено нерівність у доходах. Досліджено тенденції соціальної нерівності доходів, доведено її вплив на провідні соціально-економічні процеси – економічний розвиток, соціальне буття, трансформації стану середнього класу. Окреслено тренди розвитку глобальної нерівності доходів в майбутньому. Здійснено оцінку сучасного стану глобальної нерівності доходів з акцентуванням уваги на її складових. Обґрунтовано феномен концентрації доходів і статків у верхніх сегментах в умовах глобалізації світової та зростання відкритості національних економік. Підкреслюється, що концентрація доходів і статків у верхніх сегментах є нічим іншим, як складовою провалів глобальної економіки. Досліджено вплив нерівності на провідні соціально-економічні явища.

Ключові слова: соціальна нерівність, нерівність за доходами, глобальний вимір соціальної нерівності, нерівність і економічний розвиток, нерівність і соціальне буття, нерівність і середній клас.

JEL: D31, O15.

Вже не одне століття проблеми бідності і багатства, нерівності населення у найбільш широкому її розумінні перебувають у центрі дискусії за участі представників різних наукових шкіл – економічних, соціологічних, філософських тощо, що підтверджує непересічну роль соціальної стратифікації як детермінанти стійкого економічного і соціального розвитку. Як справедливо зазначає С. Надель, "навіть чи знайдеться інша галузь політичної економії, у якій зіткнення різних, нерідко діаметрально протилежних точок зору проявлялися б з такою гостротою, як у спорах з питань розподілу доходів і багатства" (*Nadel*, 2012, 20).

Колот Анатолій Михайлович (kolot@kneu.edu.ua) д-р екон. наук, проф.; проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", Заслужений діяч науки і техніки України. Сфера наукових інтересів: глобальні та національні проблеми соціально-трудової сфери, сучасні трансформації зайнятості, ринок праці, трудові доходи, гідна праця.

Герасименко Оксана Олександрівна (gerasimenko_o_o@ukr.net) канд. екон. наук; доцент кафедри управління персоналом та економіки праці ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". Сфера наукових інтересів: управління працею, регулювання соціально-трудових відносин, гідна праця.

¹ Статтю підготовлено в межах виконання держбюджетної науково-дослідної роботи "Удосконалення державно-договірної регулювання оплати праці та механізму формування компенсаційного пакета і запровадження системи грейдів" (№ держреєстрації 916 – 0117U001198).

© А.Колот, О.Герасименко, 2017

Утім змушені констатувати, що всебічного, об'єктивного, науково підкріпленого пояснення багатьох явищ і процесів у царині глобальної нерівності і, зокрема, взаємозв'язку між нерівністю й економічним розвитком, нерівністю і добробутом та іншими показниками суспільного буття все ще не сталося. В соціально-економічній літературі можемо натрапити на різні, нерідко діаметрально протилежні трактування впливу нерівності на розвиток економіки і, відповідно, розуміння його наслідків.

Соціальна нерівність на практиці постає як реальність, яку можна розглядати і як критерій рівня розвитку суспільств та сучасної цивілізації (надвисокий, високий, середній, низький, наднизький), і як показник прояву та відображення природного і набутого соціумом на певному етапі його розвитку; і як віддзеркалення домінуючих ціннісних орієнтацій та досконалості суспільних відносин.

Дослідження проблематики глобальної нерівності розширює горизонти бачення соціальної картини світу і відкриває нові можливості для цілеспрямованого впливу на соціально-економічний розвиток. Саме крізь призму глобальної нерівності можна побачити глибокі зміни, що відбуваються у сучасному світі.

Звернення авторів статті до проблематики соціальної нерівності в глобальному вимірі є реакцією на низку обставин, які, з одного боку, реально загрожують соціальній безпеці й унеможливають забезпечення стійкого розвитку, а з другого – потребують соціально відповідальних дій від наукової спільноти задля подолання небажаних тенденцій, що є наслідком нинішньої нерівності, яка зашкалює. Складовими означених обставин є:

- посилення нерівності у різноманітних її формах та виявах, що чітко проявляється у світовому вимірі з кінця 70 – середини 80-х років ХХ століття; зростання асиметрій у цій царині, що дозволяє стверджувати про настання так званої глобальної нерівності, яка охопила всі континенти та, без перебільшення, є загрозою, своєрідним тромбом на шляху стійкого розвитку світової та національних економік;

- недостатнє наукове опрацювання цієї проблематики, переважання еkleктики та фрагментарність знань про складний світ нерівності і водночас брак новітніх знань, які мали б стати науковим підґрунтям сучасної філософії соціальної нерівності та запропонувати новітній інструментарій подолання надмірної, аномальної соціальної нерівності;

- необхідність пошуку нової моделі соціально-економічного устрою й передусім опрацювання нової моделі соціальної держави, здатної узгодити суспільно прийнятну нерівність із принципами соціальної справедливості та стійкого розвитку.

Змушені визнати, що економічні і соціальні науки мають у царині проблематики нерівності як здобутки, так і чимало "білих плям". Зокрема, дискусійним залишається взаємозв'язок між нерівністю та процесом економічного розвитку, як і з'ясування причин зростання нерівності. Отже, філософія нерівності, значення останньої та її вплив на економічне зростання не можуть не хвилювати наукову спільноту і на межі двох тисячоліть. Однак маємо визнати, що наявний рівень теоретичного і прикладного знання про сучасний світ нерівностей не відповідає потребам сьогодення

та загрозам, що їх інтенсивно відтворює нова економіка та постіндустріальне суспільство.

Мета статті – наукове пояснення природи соціальної нерівності, механізмів відтворення та поширення нерівності доходів через призму сучасних трендів і подальшого розвитку в глобальному вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження розпочнемо з теоретичних засад та самої філософії нерівності. Категорія, що досліджується, є феноменом усіх існуючих людських спільнот, і він постає своєрідною "родовою травмою", наслідком фізіологічних, ментальних, спадкових, соціальних, інших природжених та набутих відмінностей людей та співтовариств, до яких вони входять. Таким чином, нерівність має як природжену, так і набуту основу. Якщо рівність сприймати за умовний ідеал, то нерівність постає як певна недосконалість фізіологічної, соціальної природи людини та людських спільнот. Отже, нерівність, про яку йдеться, є даність, реальність, суспільний феномен, те, з чим приречене жити людство.

Категорію "соціальна нерівність", на наше переконання, не варто розглядати у координатах виключно добра та/чи зла. Нерівність є одночасно і природним, і соціальним явищем. Абсолютна рівність людей – це така сама утопія, як і комунізм та інші штучні, ідеологічні, неприродні "ізми". Нерівність, як і рівність, не є апіорі добром чи злом. Злом може бути як абсолютна рівність, так і надмірна, суспільно неприйнятна нерівність. Тобто в системі "рівність – нерівність" суспільно значущим явищем (індикатором, критерієм) постає міра (рівень) нерівності.

У ретроспективі соціальну нерівність можна було спостерігати вже у часи родоплемінного устрою, коли зародилися відмінності та суперечності: гендерні (патріархат – матріархат), територіальні (сприятливі – несприятливі території), вікові (молоді – похилого віку), кровні (свої – чужі). Тодішні соціальні взаємовідносини диктувалися потребою виживання, самозбереження та були водночас джерелом розвитку нерівності.

З огляду на те, що феномен нерівності, образно кажучи, зачіпає всі компоненти суспільного буття, осмислення сутності, форм, причин, наслідків нерівності, як і рівності, розпочалося з появою перших релігійних і філософських шкіл та вчень. Перші пояснення природи нерівності з релігійних, філософських позицій припадають на епоху так званого "духовного вибуху" у розвитку світової цивілізації (VIII – V століття до н.е.), коли виникли перші релігійні та філософські вчення.

Пророцтво Заратустри, яке збереглося, прямо стосується розуміння філософії нерівності. Усі речі цього світу, за Заратустрою, поділяються на 25 частин: 5 – дістаються за волею долі (життя, жінки, діти, влада, багатство); 5 – визначають добрі або злі справи, належність до касти жерців, воїнів, землеробів; 5 – від природи (ходити до жінок, трудитися, їсти, рухатися, спати); 5 – згідно з характером (любов, честь, мудрість, правдивість, скромність); 5 – передаються спадково (тіло, краса, розум, пам'ять, сила). Цей поділ дано людині заради її особливого призначення для боротьби зі Злом, оскільки Світ – це арена боротьби між Злим духом і духом Мудрості (*Изведать дороги и пути праведных...*, 1991).

Неоціненним є внесок філософів античності у розуміння природи та наслідків нерівності. У філософських трактатах Платона й Аристотеля знаходимо неодноразові звернення до природи, сутнісних характеристик нерівності, таїнства цього феномену. Великі давньогрецькі філософи визнавали як природні, так і соціальні коріння поділу на багатих і бідних, але керувалися різними філософськими принципами. Останні стають зрозумілими, якщо звернутися до художнього полотна Рафаеля у соборі Святого Петра у Ватикані, на якому містяться портрети двох давньогрецьких філософів. На ньому Платон підніс вказівний палець наверх, тим самим наполягаючи на тому, що усе визначено зверху. Водночас Аристотель зображений в іншій, притаманній його вченню позі: він протягає руку вперед, вказуючи на значущість навколишнього світу.

Давньогрецькі філософи одними з перших з наукових філософських позицій розмірковували над проблематикою нерівності, природою поділу людей на багатих і бідних. Платон, зокрема, зазначав, що держава являє собою одночасно дві держави. Одну становлять бідні, а другу – багаті, і всі вони живуть разом, чинячи одне одному різноманітні неприємності. На думку Карла Поппера (1992. С. 7), Платон був першим політичним ідеологом, який мислив у термінах класів. Платон наголошував на тому, що у суспільстві зі значним розшаруванням людей неминуче переслідують страх і невпевненість. У своїй знаменитій праці "Республіка" Платон стверджував, що досконалу державу можна науково обґрунтувати, а не шукати навпомацки, боячись, віруючи та імпровізуючи. Давньогрецький філософ гадав, що нове, науково спроектоване суспільство має не лише сповідувати принципи справедливості, а й забезпечувати соціальну стабільність та внутрішню дисципліну². Варто наголосити, що Платон виключав будь-яку можливість набуття класового статусу за успадкуванням і передбачав повну рівність можливостей для всіх дітей, з тим щоб кожний мав рівні шанси проявити свої природні здібності і був навчений для виконання своєї власної ролі у суспільному житті.

У праці "Політика" Аристотель (1983) першочергову увагу приділив суспільним проблемам соціальної нерівності та її наслідків для суспільного буття. Аристотель наголошував на тому, що у всіх існуючих державах є три класи: один – дуже багатий; другий – дуже бідний і третій – середній. Останній, на думку Аристотеля, є найкращим, оскільки його члени за умовами життя найбільш схильні слідувати раціональним, суспільним принципам. Представники першого і другого класів мають серйозні труднощі сповідувати цей принцип, і саме з їхнього середовища, на думку Аристотеля, можуть з'являтися і злочинці, і шахраї. Розмірковуючи над проблематикою забезпечення стабільності держави, Аристотель закликав правителів дбати про бідних, "оскільки в держави, де безліч бідних, вилучених з управління, неминуче буде багато ворогів". І далі Аристотель наполегливо стверджував, що бідність породжує злочинність і бунти, і там, де середній клас є мізерним, а бідняків більшість, виникають суспільні негаразди, і держава за таких умов приречена на руйнацію. Водночас Аристотель не сприймав ані домінування влади бідняків, ані влади багатого плуто-

² Библиотека Гумер-философия. URL: <http://www.gummer.info/Bogoslov/Philos/Platon>.

кратії (у сучасній термінології "олігархату"). Кращим суспільством, на його думку, є те, що базується на середньому класі, оскільки воно (суспільство), як і держава, має значний потенціал урівноваження.

Серед геніїв часів Відродження, наукові роздуми яких були прикуті до проблематики рівності (нерівності), слід привернути увагу до Нікколо Макіавеллі. Майже два тисячоліття відділяють Макіавеллі від Аристотеля, але переконання у цінностях рівності об'єднують цих велетнів філософської думки.

У науковій літературі як у минулому, так і нині відмінності, що продукують нерівність, поділяються на дві узагальнені групи – природні і соціальні. Перші пов'язані з тим, що люди відрізняються за своїми зовнішніми даними та характеристиками (стать, вік, здоров'я, сила, зріст, приємність тощо) та внутрішніми (здібності, розум, компетентність, мотивованість, культура, досвід тощо).

За висновками більшості науковців, які досліджують проблематику нерівності, у формуванні останньої провідну роль відіграють соціальні відмінності, створені соціумом у ході своєї еволюції та розвитку: різні уклади життя (місто, село), поділ праці (розумова, фізична, інноваційна, інтелектуальна, рутинна тощо); різна інфраструктура (розвинута, нерозвинута, екологічно придатна, екологічно непридатна); відмінності у володінні власністю, соціальному статусі, соціальному походженні тощо.

Акцентуємо увагу на тому, що соціальна нерівність має цілий спектр виявів: нерівність у статках, нерівність у доходах, нерівність у володінні власністю, нерівність у суспільному статусі, нерівність у доступі до соціальних благ, нерівність у споживанні, нерівність у нагромадженні, нерівність у трудовому потенціалі, нерівність у людському капіталі. Серед усього різноманіття вияву соціальної нерівності ключовою, на наше переконання, є нерівність у доходах. Всі ж інші прояви соціальної нерівності або слугують передумовою для виникнення та дальшого відтворення нерівності у доходах, або ж є її наслідком. Наголошуємо на тому, що нерівність, диференціація людей за різними ознаками (статками, доступом до різних благ, споживанням тощо) – це атрибут будь-якої системи господарювання. Власне, рушійні сили ринкової економіки: конкуренція, демонополізація, ринкові стимули і мотиви тощо – зумовлюють, передбачають, продукують нерівність. Інша річ – якими мають бути межі цієї нерівності.

Одним із парадоксів сучасності, що має сумні суспільні наслідки, є асиметрія цінностей, які більшість людей сповідує, з одного боку, і цінностей, якими вони керуються у повсякденному житті, – з другого. Справді, якщо запитати певну кількість людей, що вас оточують, які цінності для них є вагомими, значущими, то більшість з них назве такі, як справедливість, рівність, повага, солідарність, взаємна підтримка, співчуття тощо. Але якщо взяти до уваги реальну поведінку людей, їхні стандарти життєдіяльності, то побачимо вже іншу ієрархію цінностей.

Історія вчить: нерівність, яка переходить допустиму межу, рано чи пізно призводить до катаклізмів, революцій, бунтів, неконтрольованої міграції, терактів, відкритих та латентних війн тощо. Є й інші вияви реакції на аномальну нерівність – апатія, самоізоляція, прихований бойкот, саботаж тощо. Як досягти добробуту для абсолютної більшості населення, створи-

ти мотиви, стимули, мобільність, конкурентоспроможність, активність через нерівність і не довести її до стану, коли знижується відчуття справедливості, довіри, згуртованості, – у цьому, власне, мистецтво управління суспільним розвитком.

Зігмунт Бауман в одній з останніх публікацій, присвяченій проблематиці нерівності, зазначає, що йому здається, що соціальна нерівність нині як ніколи наблизилася до того, щоб перетворитися у перший в історії вічний двигун, який після незліченних невдалих спроб нарешті вдалося винайти. Це другий факт, що змушує подивитися на соціальну нерівність з нового боку (Бауман, 2015. С. 19).

Не применшуючи значення всіх форм соціальної нерівності, у статті означена проблематика розглядається крізь призму доходів.

Не можемо не акцентувати увагу на тому, що заполітизованість проблематики нерівності, ідеологічне забарвлення багатьох економічних досліджень, нерідко відверте маніпулювання емпіричними даними щодо доходів та статків унеможливають об'єктивну оцінку стану соціальної нерівності. Яким же є цей стан за оцінкою авторів статті?

Оцінка сучасного стану глобальної нерівності доходів

В епоху глобалізації суспільний феномен нерівності набуває принципово нових ознак. Зміни, що відбуваються у царині нерівності, є великомасштабними та багатоплановими і стосуються трансформацій у всіх вимірах та розрізах: глобальному, міжнаціональному, національному, регіональному, професійному, кваліфікаційному тощо.

Суспільні процеси у царині "рівність/нерівність" включають як поглиблення нерівності, так і її зниження у певних розрізах як наслідок змін у світовому розподілі доходів. Для підтвердження змін "зрівнювального" характеру наведемо такі дані. У період з 1988 до 2015 рік середній дохід на душу населення у "небагатих" країнах Азії (за винятком Японії, Південної Кореї, нафтодобувних країн Близького Сходу) зріс у 4,5 раза, тим часом як у західних країнах цей показник за зазначений період підвищився на 50 %. Після фінансової кризи 2008 року масштаби змін "зрівнювального" характеру в цій царині ще більше посилюються. Так, у західних країнах середні доходи на душу населення у 2015 році були лише на 2,4 % вищими, ніж у 2007, тоді як у "небагатих" країнах Азії вони зросли на 58 % (Миланович, 2017. С. 7–8).

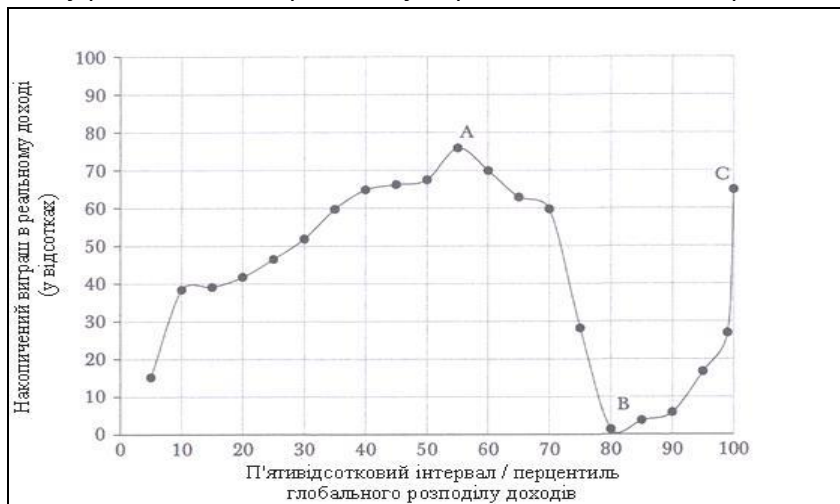
Всесвітньо відомий дослідник проблематики нерівності Бранко Міланович привертає увагу до того, що зрозуміти сучасний стан та тенденції розвитку подій у площині рівність/нерівність не можна без розгляду цього феномену в глобальному вимірі, адже національні масштаби стають вузькими для уявлення цілісної картини під назвою "глобальна нерівність".

Принагідно зауважимо, що глобальна нерівність – це не тільки і не стільки нерівність наднаціональна, скільки симбіоз *асиметрій* у глобальному вимірі, що існують у системі "рівність/нерівність"; вона охоплює нерівність як між країнами, так і всередині країн.

У недалекому майбутньому глобальний світ очікують чергові масштабні зміни у царині розподілу доходів під впливом феномену "динамічної Азії" і передусім економічного зростання в Китаї, Індії, країнах Південно-

Східної Азії. Сучасна глобальна нерівність характеризується низкою нових ознак. Маємо наголосити на тому, що вперше через два століття після початку промислової революції глобальна нерівність не визначається лише зростанням відмінностей між країнами. Так, нині чітко проглядається тенденція скорочення відмінностей у доходах європейських і більшості азійських країн. Водночас загальносвітовим трендом є зростання нерівності всередині країн. Якщо тенденція економічної конвергенції триватиме, – зазначає Бранко Міланович, – вона призведе не просто до скорочення глобальної нерівності, але й – побічно – вона також закріпить нерівність усередині країни. У найближчі 50 років ми зможемо опинитися в ситуації, яка існувала на початку XIX століття, коли лівова частка глобальної нерівності була обумовлена відмінностями доходів багатих і бідних британців, багатих і бідних росіян, багатих і бідних китайців, а не тим фактом, що середні доходи на Заході були вищими за середні доходи в Азії. Такий світ буде знайомий усім, хто читав Карла Маркса, та й узагалі усім, хто знайомий із класичною європейською літературою XIX століття. Але ми ще не повернулися у цей світ. Наш світ сьогодні – це світ, в якому місце народження має величезне значення, визначаючи, можливо, до двох третин доходу протягом життя. Перевагу тих, хто народився у багатих країнах, Бранко Міланович (2017. С. 18–19) називає "рентою за громадянство".

Результати фундаментального дослідження у царині глобальної нерівності, одержані Бранко Мілановичем та іншими авторами, дають змогу мати достатньо об'єктивне уявлення щодо того, кому дістався вигравш від глобалізації в останні кілька десятиліть (Міланович, 2017). І цей вигравш розподілявся вкрай нерівномірно, що унаочнює рис. 1. На горизонтальній осі цього рисунка подані перцентилі глобального розподілу доходів від найбідніших людей у світі до найбагатших. Ранжирування здійснено за доходом на одного члена домогосподарства після оподаткування в доларах за паритетом купівельної спроможності. Вертикаль рис. 1 демонструє кумулятивне зростання реального доходу, скоригованого на інфляцію і різницю у рівнях цін між країнами у період між 1998 і 2008 роками.

Рисунок 1. Відносний вигравш у реальному доході на душу населення залежно від рівня у світовому розподілі доходів, 1988–2008 роки

Джерело: (Міланович, 2017. С. 26).

За оцінками, яких додержується переважна більшість економістів-міжнародників сучасності, зазначений період вважається найбільш глобалізованим в історії людства. Зазначимо, що на цей період припадають такі епохальні події, як падіння Берлінської стіни, крах соціалістичного табору, входження Китаю, а згодом низки інших азійських країн до складу країн з розвинутою ринковою економікою; інтенсивне поширення відкритості національних економік та небачені дотепер інтеграційні процеси.

Аналізуючи рис. 1, можна зробити такі висновки. Виграш у реальних доходах членів домогосподарств у період 1988–2008 років був найбільшим у тих, хто належав до 50-го акумульованого перцентиліа глобального розподілу доходів (медіана, позначка А) та серед найбагатших (верхній 1 %, позначка С). Найменший виграш мали члени домогосподарств, що перебували біля 80-го акумульованого перцентиліа світового розподілу доходів (позначка В), більшість з яких належали до нижнього прошарку середнього класу багатих країн світу.

Хто належить до прошарків людей, які мали явний виграш від процесів глобалізації? У дев'яти випадках з десяти це люди, які живуть у країнах Азії, що пережили в останні двадцять років бум економічного розвитку та відносного зростання доходів. До складу цих країн належать передусім Китай, Індія, В'єтнам, Таїланд, Індонезія. Брак будь-якого зростання реальних доходів протягом останніх двох десятиліть характерний для значної частки населення (незаможних, бідних, нижні верстви середнього класу) країн, що входять до ОЕСР. За термінологією, запропонованою Бранко Мілановичем, ідеться про "нижній середній клас багатого світу". Вичерпну відповідь на запитання: хто виграв і хто програв від глобалізації за останні два десятиліття з огляду на відносні показники зростання доходів? – можна сформулювати так: більше від інших виграли бідні та середній клас багатьох країн Азії, а програв нижній середній клас багатого світу. Розрив між багатими і бідними верствами населення у країнах Заходу має тенденцію до збільшення. У цих країнах виграш від глобалізації у вигляді приросту доходів отримали ті, хто вже і до цього мав високі статки.

Проте рис. 1 дає лише загальне уявлення щодо портрету тих, хто виграв і програв від глобалізаційних процесів. Дещо іншу картину дістанемо, якщо диференціація населення за групами залежно від доходів буде більш дрібною. Певні варіації будуть і за умов різних методологій вимірювання доходів з метою їх зіставлення тощо. Утім це не змінить загального тренду оприлюднених раніше наслідків глобалізації для країн світу і окремих верств населення цих країн. Зображення на рисунку за різних методологічних підходів щодо оцінювання нерівності буде нагадувати поставлену на бік літеру S. Цей же рисунок з його основними координатами часто називають "кривою слона", оскільки нагадує слона з піднятим хоботом (Міланович, 2017. С. 40).

Ще раз підкреслимо, виграш у вигляді приросту доходів за останні 20 років є вищим у середнього класу країн, що розвиваються, та глобального 1%; водночас він є нижчим серед тих членів домогосподарств, які належать до 75–90-го перцентилів глобального розподілу доходів, а саме у представників середнього і нижчого від середнього класу країн ОЕСР (Lakner and Milanovic, 2013).

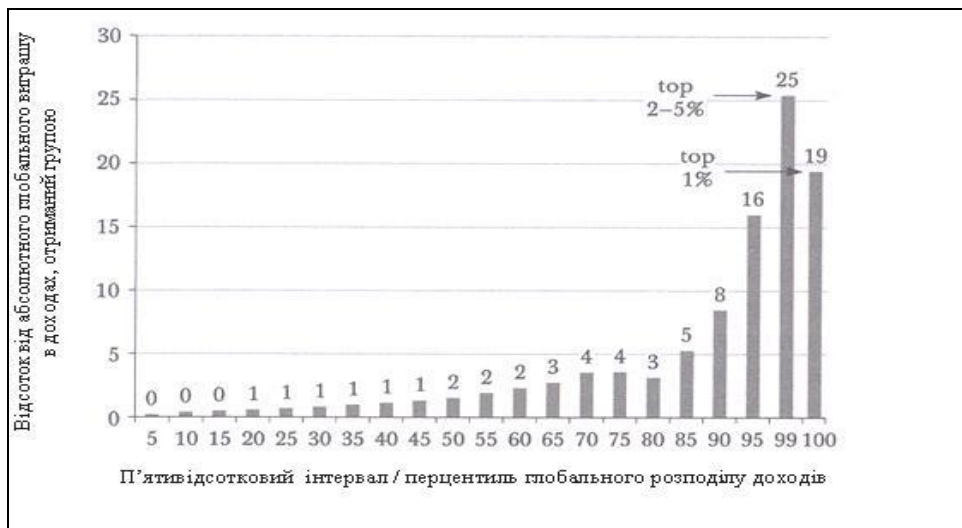

Слід наголосити на тому, що рис. 1 і "крива слона" є віддзеркаленням розподілу доходів у межах не окремо взятої країни, а глобального розподілу, який є наслідком дії кількох чинників:

- відмінностей у темпах розвитку країн "багатих" і тих, що розвиваються, і передусім Китаю та низки азійських "тигрів";
- базових позицій країн у глобальному розподілі доходів наприкінці 80-х років ХХ століття;
- змін у масштабах і темпах розподільних відносин різних країн світу, що сталися під впливом як внутрішньої політики, так і "великої глобалізації".

Аналіз даних та залежностей, поданих на рис. 1, дає можливість визначитися з "тими, хто виграв" та "тими, хто програв" у координатах глобального розподілу доходів у період з 1988 до 2008 року за використання відносних даних (відсотки виграшу). Якими є зміни у глобальному розподілі доходів у координатах абсолютного виграшу? Відповідь на це запитання знаходимо у фундаментальному дослідженні Лакнера і Мілановича.

Рис. 2 демонструє відсотки від абсолютного виграшу у глобальному розподілі доходу в період з 1988 до 2008 року, взятого за 100, і наочно підтверджує, що 44 % абсолютного виграшу отримали 5 % найбагатших людей, а на частку 1 % найбагатших припадає 19 % загального зростання глобального доходу. Представники світу багатих, які належать до інтервалу 2–5 %, отримали у період з 1988 до 2008 року 25 % загального зростання глобального доходу (найвищий стовпчик рис. 2). Водночас маємо зважати на величезний розрив в абсолютних даних щодо доходів багатих і бідних, та особливо найбагатших і найбідніших.

Рисунок 2. Відсоток від загального абсолютного виграшу в реальних доходах домогосподарств на душу населення (у міжнародних доларах 2005 року), отриманого групами, що перебувають у різних інтервалах глобального розподілу доходів, 1988–2008 роки

Джерело: Lakner, Christoph and Milanovic, Branko. 2015. Global Income Distribution: From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession. World Bank Economic Review Advance Access published August 12, 2015. URL: https://www.gc.cuny.edu/CUNY_GC/media/LISCenter/brankoData/wber_final.pdf.

У розвиток оприлюдненого наведемо такі дані. В 2008 році середній дохід на душу населення, що належить до 1 % найбагатших (після сплати податків), становив близько 71 000 доларів на рік; медіанний дохід був на рівні 1 400 доларів, а населення, що перебувало в найбіднішому децилі, мало річний дохід менше 450 доларів (у міжнародних доларах 2005 року). За такого порядку цифр і реального розшарування населення за доходами цілком очевидно, що навіть незначний відсотковий виграш у багатих означатиме (і на практиці означає) значну частку абсолютного виграшу. Якщо, наприклад, річний дохід 1 % найбагатшого населення зросте на 1 %, або на 710 доларів (в умовах 2008 року), то ця величина дорівнюватиме більш як половині загального річного доходу тих, хто є близько до медіани глобального розподілу. Отже, спільний "пиріг" як до "великої" глобалізації, так і нині розподіляється здебільш серед багатих та найбагатших.

Паралельний розгляд відносних і абсолютних показників глобального розподілу доходів дозволяє відкрити нові грані складного світу нерівності, краще усвідомити масштаби відмінностей у доходах, поданих у різних вимірах. Водночас такий паралельний аналіз засвідчує важливість диференційованого підходу стосовно окремих верств населення багатих і бідних країн, глибше усвідомлювати, що середній клас бідних і багатих країн – це різні середні класи з погляду їхнього матеріального буття. Це саме стосується і бідних, що мешкають у бідних і багатих країнах.

Наведемо такі показники. За даними 2008 року, населення, яке належить до середнього класу, у країнах що розвиваються, отримувало доходи від 1 000 до 2 000 доларів на рік. Водночас нижчий середній клас багатих країн отримував доходи від 5 000 до 10 000 доларів (після сплати податків, дані у міжнародних доларах 2005 року). Цілком очевидно, що за таких умов той самий відносний виграш одних верств населення не збігатиметься з виграшем в абсолютному виразі.

Певне уявлення про масштаби і глибину нерівності у сучасному світі демонструють дані, що характеризують частку глобального найбагатшого 1 % у глобальному доході і глобальному багатстві (табл. 1).

Таблиця 1

**Частка найбагатшого 1 % населення
у глобальному доході й глобальному багатстві**

Показник	2000	2010
Частка найбагатшого 1 % населення у глобальному доході, розрахована на основі обстежень домогосподарств	14,5	15,7
Частка найбагатшого 1 % населення у глобальному доході, розрахована на основі обстежень домогосподарств з коригуванням на відмови від участі в обстеженні	29,0	28,0
Частка найбагатшого 1 % населення у глобальному доході, розрахована на основі обстежень домогосподарств з коригуванням на відмови від участі в обстеженні і на приховане багатство	–	29,0
Частка найбагатшого 1 % населення у глобальному багатстві	32,0	46,0

Джерело: (Миланович, 2017. С. 64).

Чимало соціально відповідальних політиків, науковців, громадських діячів небезпідставно б'ють на сполох з приводу галопуючого зростання нерівності та наслідків, спричинених нею. У 2015 році у щорічній доповіді

Всесвітнього економічного форуму зростання нерівності доходів було названо головним викликом майбутнього глобальному розвитку, складовою широкої, надскладної проблеми нерівності можливостей, яка стосується чимраз більшої частки населення. Небезпеки, що пов'язані з нехтуванням проблеми нерівності, очевидні, – зазначається у доповіді. Люди, особливо молоді, виключені з мейнстриму, врешті-решт відчувають себе позбавленими громадянських прав і більш схильні до конфліктних настроїв. Це, у свою чергу, знижує стійкість економічного зростання, послаблює згуртованість соціуму і відчуття безпеки у ньому, продукує нерівний доступ до суспільних благ, підриває демократії і руйнує надії на стійкий розвиток і мирні суспільства³.

У табл. 2 наведено дані, що характеризують співвідношення доходів населення в країнах ОЕСР. Аналіз цих даних засвідчує стійку динаміку зростання нерівності доходів.

Таблиця 2

Співвідношення сукупних грошових доходів 10% найбагатшого і 10% найбіднішого населення у низці країн ОЕСР

Країна	1975	1985	1995	2000	2005	2010
Велика Британія	6,2	7,2	8,9 (1994)	9,9	9,1	10,0
Німеччина	–	5,1	6,0	5,9	6,6 (2004)	6,7
Італія	–	7,42 (1984)	10,9	10,4	10,1 (2004)	10,5
Канада	8,5 (1976)	7,7	7,2	8,6	8,6	8,6
США	9,9 (1974)	10,8 (1984)	12,5	12,7	15,5	15,9
Франція	–	–	6,1 (1996)	6,3	6,6	7,2
Японія	–	8,6	10,2	11,7	10,3 (2006)	10,7
ОЕСР	–	–	9,0	9,2	9,4	9,8

Джерело: (Alvaredo F., Atkinson T. At al., 2011).

Наведені та інші наявні статистичні дані свідчать, що у більшості скандинавських та низці інших європейських країн нерівність у доходах дещо менша, тоді як у Великій Британії, Японії, Італії, Кореї вона досягала 10 і більше разів, а в Ізраїлі, США, Туреччині – 15 разів і вище.

Наявні статистичні дані демонструють невпинне зростання кількості мільярдерів, їхніх статків, частки останніх у відсотках до ВВП. Так, статки мільярдерів становлять відносно до ВВП у США – 15 %, Німеччині – 11 %, Франції – 9 %⁴.

Показовими є й такі дані, що віддзеркалюють сучасний стан нерівності. На початку 2010-х років частка національного багатства, що припадала на 1 % найбагатших, становила у США – 17,45 %; Великій Британії – 12,55 %; Канаді – 12,22 %; Японії – 9,51 % (Alvaredo, Atkinson, Piketty at al., 2011).

³ Outlook on the Global Agenda (2015). WEF. Available at: http://www3.weforum.org/ocs/GAC14/WEF_GAC14_OutlookGlobalAgenda_Report.pdf.

⁴ Hurun Global Rich List (2015). URL: <http://www.hurun.net/en/huList.aspx?nid=1029>.

Побічною характеристикою зростаючої нерівності є дані щодо частки населення з доходами менше 50 % від медіанного номінального подушового доходу в загальній чисельності населення країни та динаміки зазначеної частки. За наявними даними за період із середини 1980-х років до початку 2010-х років ця частка зросла у Японії на 19,5 %; США – 2,8 %; Великій Британії – 2,2 %; Канаді – 1,5 % (Cingano, 2014).

Уявлення про сучасну соціальну нерівність у світовому вимірі буде неповним, фрагментарним без відповіді на запитання: якими є тенденції зміни нерівності доходів усередині країн і який вплив справляє ця нерівність на її глобальний стан? Зразу ж акцентуємо увагу потенційного читача на тому, що нерівність усередині країн була в минулому, нині у більшості країн вона демонструє тенденцію до зростання, і цілком імовірно, що ця тенденція трансформується у домінанту сьогодення. Водночас чи не парадокс (за традиційного уявлення про нерівність) полягає у тому, що на тлі зростаючої нерівності всередині країн проявляється тенденція до зниження її впливу на глобальну нерівність. На останню ще більший вплив справляє стрімке економічне зростання у бідних чи вчорашніх бідних країнах (Китай, Індія, В'єтнам, Таїланд і т. ін.), дещо знижені, але стабільні показники економічного зростання у багатих країнах Заходу та потенціал, яким вони володіють.

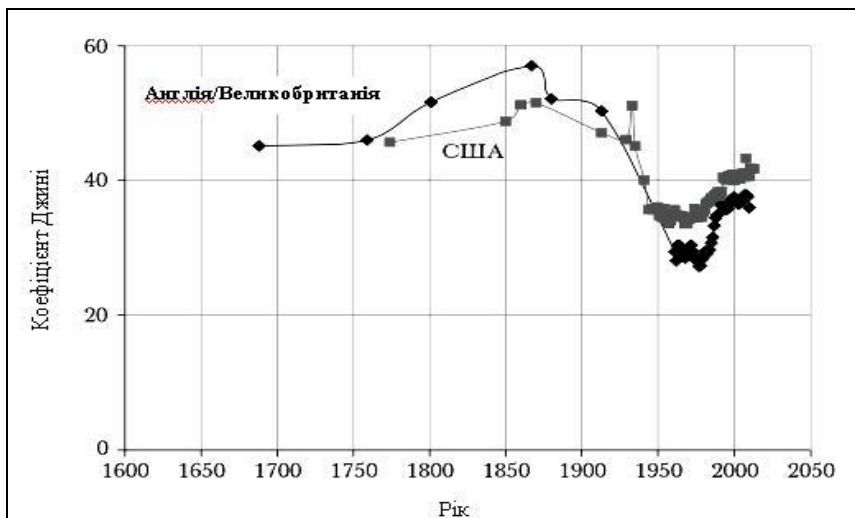
Конкретизуючи ці попередні, дещо спрощені висновки, акцентуємо увагу на такому. Частіше за все, коли в наукових публікаціях ідеться про нерівність усередині країн, їхні автори згадують про гіпотезу Саймона Кузнеця, яка була оприлюднена у 1955 році у президентському зверненні до Американської економічної асоціації і згодом була переглянута і доповнена. Головна ідея цієї гіпотези полягає в тому, що нерівність спочатку перебуває на низькому рівні в умовах низького економічного розвитку і відповідного рівня доходів. Ідеться про так званий ранньоіндустріальний етап розвитку. Згодом, з настанням етапу усталеного індустріального розвитку, доходи і їх диференціація різко зростають, домінує нерівність, але за цим етапом настає другий – за високого, стійкого рівня доходів спрацьовує інший тренд – зниження нерівності. Спадна гілка кривої Кузнеця, що існувала на певному етапі ХХ століття – після завершення Першої світової війни – і впритул до початку – середини 80-х років ХХ століття, була такою, як її й завбачував Кузнець. Але надалі тенденція зниження нерівності, що спостерігалась усередині країн протягом п'яти десятиліть минулого століття, змінилася на протилежну, і гіпотеза Кузнеця перестала віддзеркалювати реалії у царині нерівності доходів на стадії "великої глобалізації".

Динаміку нерівності всередині країн розглянемо на прикладі двох країн – США та Англії (Великої Британії) за останні два-три століття, яку можна вважати віддзеркаленням дрейфу нерівності у західних країнах від доіндустріальної доби до індустріальної та в постіндустріальну епоху (рис. 3).

Якщо за основу аналізу брати період з 1850 до 1980-і роки, то можна стверджувати, що траєкторія нерівності всередині країн, що розглядаються, є такою, як її передбачав у своїй гіпотезі Саймон Кузнець.

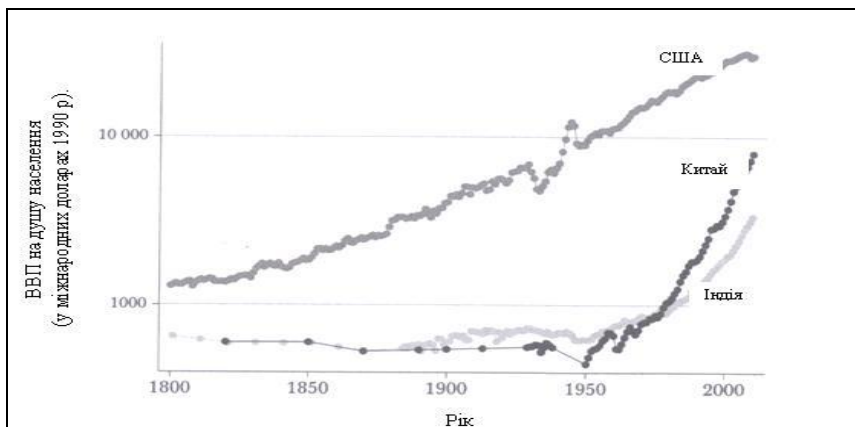
На глобальну нерівність, як у минулому, так і дотепер, значний вплив справляє нерівність між країнами, або просторова нерівність. Акцентуємо увагу на тому, що явища і процеси, які залишаються за кадром

просторової нерівності, вкрай складні й суперечливі. За наявними даними, нерівність між країнами досягла апогею приблизно у 1970 році. Для підтвердження такого факту звернімося до рис. 4, на якому порівнюється ВВП на душу населення у міжнародних доларах для США, Індії і Китаю. Ці країни вибрані не випадково, адже саме вони суттєво вплинули у ХХ столітті на зміну глобальної нерівності через велику чисельність населення та частку у світовому доході. Приблизно у 1970-му році Китай і Індія мали приблизно однаковий ВВП на душу населення, а їхнє відставання від США було найбільшим (починаючи від 1800-х років).

Рисунок 3. Нерівність в Англії (Великій Британії) і США в XVII–XXI століттях

Джерело: (Миланович, 2017. С. 75).

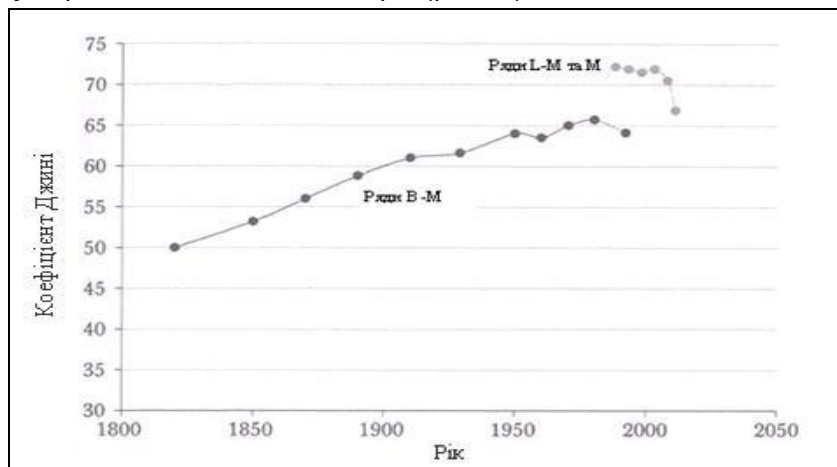
Рисунок 4. ВВП на душу населення в США, Індії і Китаї у міжнародних доларах 1990 року

Джерело: (Миланович, 2017. С. 179).

З 1950-х і до середини 1970-х років ВВП на душу населення США перевищував показник по Китаю приблизно у 20 разів. У 2010 році це перевищення вже було менше ніж 4 рази.

Реалії сучасного світу є такими, що місце проживання справляє величезний вплив на рівень доходів, що їх отримує людина протягом життя. Отже, існує свого роду "премія за громадянство" для тих, хто народився в "правильному" місці, як і "штраф за громадянство", якщо людина народилася у "неправильному" місці (країні).

З різних джерел, численних емпіричних досліджень, проведених різними науковцями та узагальнених Бранко Мілановичем, які збагачені його власними спостереженнями, можна дістати приблизне уявлення про глобальну нерівність з 1820 до 2011 рік (рис. 5).

Рисунок 5. Глобальна нерівність, 1820–2011 роки

П р и м і т к а . При побудові рядів В-М використовувались міжнародні долари 1990 року, а для рядів L-М та М – міжнародні долари 2005 року, що зумовило розрив у графіку.

Джерело: (Міланович, 2017. С. 165).

Крива рис. 5 свідчить, що протягом XIX століття відбувалося стрімке зростання глобальної нерівності. За наявними джерелами, така динаміка стала наслідком зростаючої нерівності доходів як усередині країн, так і між ними. У період від закінчення Першої світової війни і до 70-х років XX століття процес глобального розшарування уповільнився (з певними варіаціями), але вже у 1970–1980-ті роки знову посилюється з дальшим затуханням на межі двох тисячоліть.

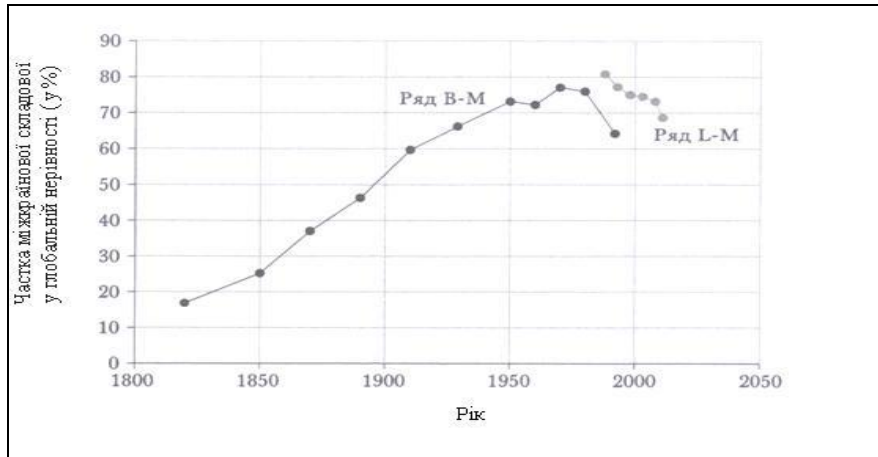
Підбиваючи попередні підсумки стосовно оцінки динаміки глобальної нерівності у першому та на початку другого десятиліття XXI століття, зазначимо таке. Зіставляючи різні джерела, використовуючи емпірично підтверджені і не підтверджені оцінки авторитетних дослідників цієї проблематики, можна зробити висновок: глобальна нерівність на сучасному етапі демонструє незначне, можливо, короткострокове, але зниження.

Зниження останніх років у цій царині – це перш за все наслідок стагнації доходів у західних країнах та започаткованої ще наприкінці XX століття стійкої тенденції до їх підвищення у багатьох країнах, що розвиваються, і особливо в азійських.

Складові глобальної нерівності

Який вплив на глобальну нерівність справляють нині і справляли до тепер зазначені раніше нерівності – просторова і класова (статусна)?

Відповідь на це запитання дістанемо, аналізуючи дані рис. 6, на якому зображена динаміка частки просторової нерівності (нерівності між країнами) у глобальній нерівності. При цьому міра нерівності виражена через коефіцієнт, що у літературі має назву "коефіцієнт ентропії Тайла".

Рисунок 6. Частка просторової нерівності (нерівності між країнами) у глобальній нерівності, 1820–2011 роки

Примітка: При побудові ряду В–М використовувались міжнародні долари 1990 року, а для ряду L–M міжнародні долари 2005 року, що зумовило розрив у графіку.

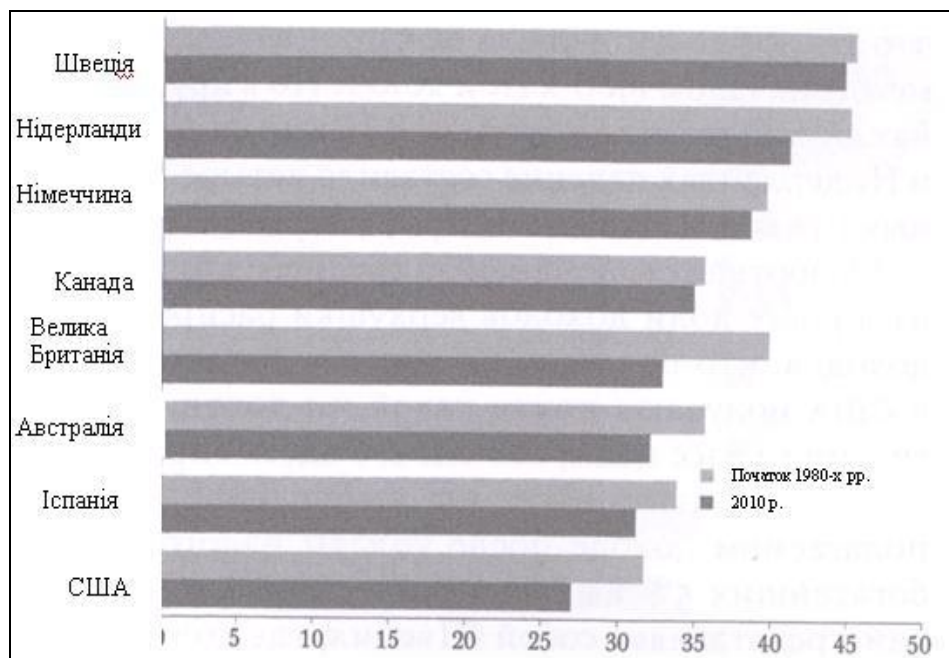
Джерело: (Миланович, 2017. С. 176).

Рис. 6 демонструє, що у 1820 році лише 20 % глобальної нерівності були наслідком відмінностей у доходах між країнами – просторової нерівності. Основною складовою глобальної нерівності (близько 80 %) були відмінності у розподілі доходів усередині країн, з поділом їхнього населення на багатих і бідних. За даними рис. 6 глобальна нерівність зростала до 1970-х року з дальшим її зниженням, що є наслідком деякого зменшення відмінностей у доходах між країнами, про що йшлося раніше. Якщо Китай та інші "азійські тигри" збережуть високі темпи економічного зростання і, відповідно, доходів та перейдуть в інший ранг – країн із середніми і високими доходами, то глобальна нерівність, підсилена внутрішньою нерівністю у цих країнах, знову демонструватиме зростання. Такими є небезпідставні передбачення на перспективу в 10–15 років.

Складовою глобальних соціальних наслідків зростаючої нерівності всередині країн є занепад середнього класу, який справедливо розглядався у попередні десятиліття підґрунтям стабільності, згуртованості, стійкості суспільств. Справді, статистичні дані переконливо свідчать, що трендом останніх років є стрімке зниження частки тих, хто належить до середнього класу, і одночасне зниження економічної потужності останнього. Особливо рельєфно цей тренд простежується на прикладі США, де частка середнього класу, що визначається як відсоток тих, хто має дохід (після сплати податків) у діапазоні нижче і вище від медіани на 25 %, знизилася з однієї третини у 1979 році до 27 % у 2010 році. Наведемо й такі дані. Середній дохід середнього класу від сукупного середнього доходу у США знизився з 80 % у 1979 році до 77 % у 2010 році. Наслідком зниження

відносних значень кількості осіб і їхнього доходу, про що йшлося раніше, стало різке зниження економічного значення середнього класу. Якщо у 1979 році на нього припадало 26 % сукупного доходу, то у 2010 – лише 21 % (Миланович, 2017. С. 262).

Хоча США і вважають себе суспільством середнього класу, частка останнього не перевищує третини і, за останніми даними, далі дрейфує до зниження. Занепад середнього класу, однак, не є феноменом, що притаманний лише США. Така сама тенденція (у дещо менших проявах) характерна для всіх країн ОЕСР, де частка середнього класу нині є нижчою, аніж 30–35 років тому. На рис. 7 подано дані, що відображають зниження середнього класу в окремих країнах Заходу між початком 1980-х і 2010 роком (Миланович, 2017. С. 263).

Рисунок 7. Зниження частки середнього класу в населенні деяких країн Заходу між 1980-ми роками і 2010 роком

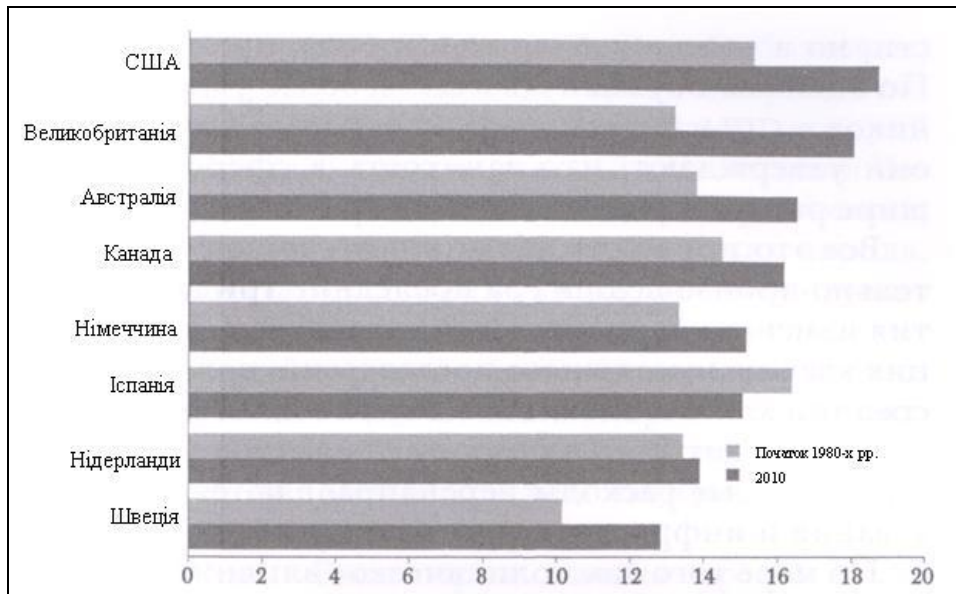
Джерело: <http://www.lisdatacenter.org/>.

Наголошуємо на тому, що за умов зниження економічного значення середнього класу, товари і послуги, які ним споживаються, стають менш важливими для товаровиробників, змінюється структура і виробництва, і споживання.

На тлі зниження частки середнього класу і справедливих тверджень щодо його "закату" можемо спостерігати підвищення частки доходів верхівки – багатих та надбагатих. На рис. 8 наведено кількісні параметри, що демонструють зростання частки найбагатших 5 % у сукупному доході на прикладі низки розвинених країн у період між 1980-ми роками і 2010 роком.

З рис. 8 бачимо, що найбагатші 5 % у США отримують приблизно ту саму частку доходів, що й увесь середній клас цієї країни.

Рисунок 8. Зростання частки найбагатших 5 % у сукупному доході у деяких західних країнах між 1980-ми роками і 2010 роком

Джерело: <http://www.lisdatacenter.org/>.

Зниження частки середнього класу в абсолютній більшості країн Заходу та його економічних позицій має низку політичних і соціальних наслідків, багато з яких є негативними або ж неоднозначними. Чи не найбільший негативний наслідок – зниження соціальної згуртованості та стійкості суспільств. З боку багатих і надбагатих зростає прагнення знижувати фінансування соціальних програм та видатків на освіту, охорону здоров'я, інші суспільні блага. Водночас зростає армія охоронців, служб безпеки. Поширюється явище, що дістало назву "соціальний сепаратизм". Масовими стають прояви наступу на позиції соціальних держав, які інтенсивно формувались у період після Другої світової війни.

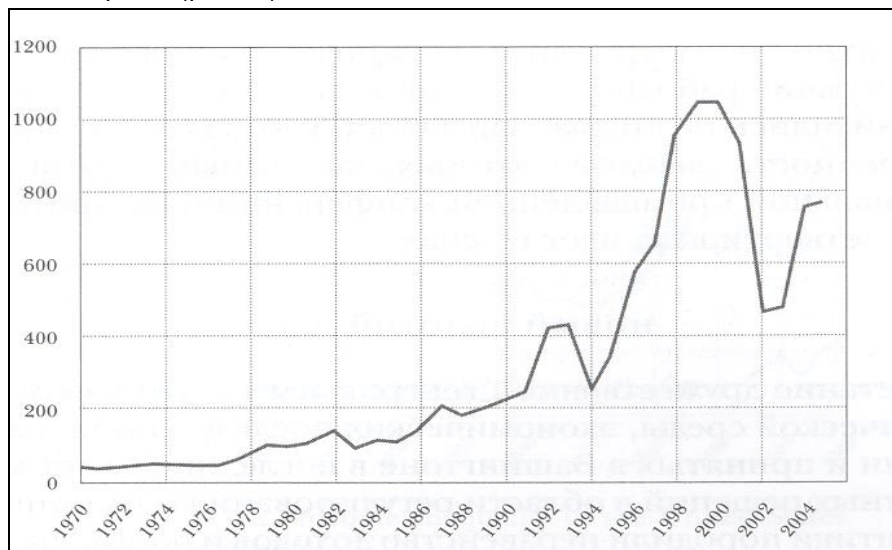
Концентрація доходів і статків у верхніх сегментах: закономірність чи складова "провалів" глобальної економіки?

За кожною тенденцією, трендом у царині глобальної соціальної нерівності можна і треба бачити причини, зовнішні і внутрішні чинники, видимі і латентні механізми, прояв цінностей, мотиваційних настанов тощо. Зростаюча нерівність, як було з'ясовано раніше, все більше пов'язана з концентрацією доходів і статків на верхніх щаблях, а саме в населення, яке належить до багатих і надбагатих.

Ієрархія причин зростаючої концентрації доходів і багатства у верхньому сегменті, на вершині піраміди є такою, що розпочинати їх розгляд слід з того, що стосується усіх і кожного, а саме глобалізації світової і зростання відкритості національних економік. Не буде перебільшенням твердження, що глобалізація як явище і процес світового масштабу, з одного боку, і неолібералізм як теоретична, ідеологічна платформа, рупор сучасного глобального капіталізму – з другого, є основними чинника-

ми, які сформували передумови для нерівності у тому форматі, який створився на межі двох тисячоліть.

Слід підкреслити, що глобалізація як феномен сьогодення охоплює весь світ, утім міра її проникнення в окремі регіони, галузі, сфери, сегменти економіки різна. Отже, глобалізація за мірою її проникнення, глибиною інтеграційних процесів та взаємозалежностей неоднорідна. Справедливим є твердження, що глобалізуються не національні господарства, а економічні процеси, складники економічної системи. Інакше кажучи, межі між глобальними і локальними світами пролягають не між країнами, а всередині них. Вплив процесів глобалізації на ситуацію у сфері доходів працівників далеко не однозначний. Результати досліджень свідчать про різке збільшення прибутковості найбільших міжнародних корпорацій та поляризацію в рівні доходів найвищої управлінської ланки й пересічних працівників цих компаній. Так, в останні три десятиліття в США спостерігається різке зростання заробітних плат управлінців вищої ланки порівняно з винагородою за працю працівників середньої і нижньої ланок. Якщо на початку 1970-х років середня заробітна плата 100 найбільш високооплачуваних генеральних директорів у США перевищувала середню заробітну плату працівників у 10 разів, то вже у 2000 році таке перевищення сягнуло 1000 разів (рис. 9).

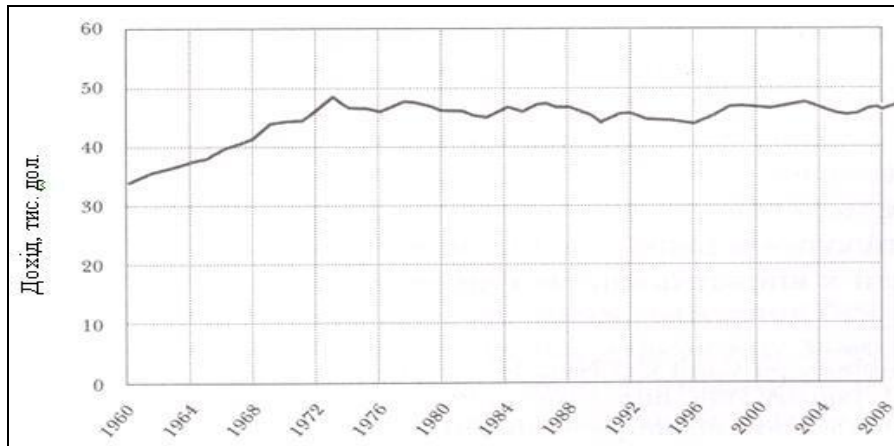
Рисунок 9. Співвідношення заробітків 100 провідних генеральних директорів компаній США і працівників (усереднені дані)

Джерело: Income Inequality in the United States (Saez and Picketty).

Тимчасом як заробітки топ-управлінців різко зростали, у працівників вони залишалися майже незмінними. Про це свідчать дані рис. 10, на якому наведено медіанні заробітки працівників (чоловіків) з повною зайнятістю з поправкою на рівень інфляції.

Один із відомих економістів сучасності Джеффри Сакс у монографії "Ціна цивілізації" (2012) пише, що ми живемо в новому золотому столітті, ексцеси якого перевищують ексцеси, що були у 70-х роках XIX століття й у 20-х роках XX ст. Більшість американців не можуть уявити маш-

таби багатств, акумульованих на вершині піраміди розподілу доходів і багатств. Особливо коли кожний восьмий американець залежить від талонів на купівлю продуктів за пільговими цінами (Сакс, 2012. С. 36).

Рисунок 10. Реальна медіанна заробітна плата працівників (чоловіків) з повною зайнятістю у 1960–2009 роках (у доларах 2009 року)

Джерело: U. S. Census Bureau.

За даними, що наводить Джеффри Сакс, активи 1 % найбільш багатих американських сімей більші чистих активів 90 % інших сімей, а доходи 1 % осіб з максимальними доходами більші доходів 40 % людей з мінімальними доходами (Сакс, 2012. С. 36). За розрахунками Бранко Мілановича співвідношення між 10 % найбагатших домогосподарств і 10 % найбідніших у глобальному масштабі дорівнює 98:1 (Міланович, 2017). Отже, в умовах жорсткої торговельної конкуренції стає проблематичною реалізація принципу "рівної оплати за рівну працю", проголошеного у статуті Міжнародної організації праці.

Останні десятиліття демонструють дрейф усієї системи розподільних відносин у напрямку обслуговування інтересів у першу чергу і здебільш великого капіталу і топ-менеджменту.

Нерідко пояснення причин зростаючої нерівності, особливо у верхньому сегменті, базується на непереконливих, заполітизованих аргументах, як наприклад: розподіл доходів у верхньому сегменті, хоч і відрізняється, але незначно порівняно з іншими сегментами, і справа лише у більших абсолютних приростах доходів і статків, оскільки "нові" багаті і раніше були заможними. Але звідки тоді з'являються небачені раніше асиметрії у доходах населення, що належать до різних груп? Звідки взялися "нові" американці, "нові" китайці, "нові" українці? Чому активи 1 % найбільш багатих американських сімей більші чистих активів 90 % інших сімей, а доходи 1 % осіб з максимальними доходами більші доходів 40 % людей з мінімальними доходами? (Сакс, 2012. С. 36).

Розмірковуючи над причинами зростаючої нерівності, не можемо не згадати про неоднозначну роль фінансового сектора в забезпеченні економічного зростання та трансформації розподільних відносин. Маємо підтримати тих авторів, які вважають, що на сучасному етапі банківська сис-

тема чи не в усіх країнах є інституцією, що продукує нерівність доходів та нехтує принципами соціальної справедливості і соціальної відповідальності; свідомо чи несвідомо віддаляється від потреб реального сектора економіки і його як такого.

Значний вплив на продукування нерівності справляє поляризація у рівнях заробітної плати та інші чинники "трудового", "соціального" характеру, що спостерігається у розвинених країнах та багатьох із тих, що мають статус країн з перехідною економікою. На це звертає увагу Ангус Дітон, який пише, що диференціація в оплаті праці збільшилася, причому це збільшення було різноспрямованим, що було особливо помітним в оплаті праці, яка перевищує медіанне значення. Поляризація в оплаті праці в умовах, коли праця багатьох працівників із середньою заробітною платою заміщується машинами або на заміну їй приходять аутсорсинг, тимчасом як низькооплачувані працівники в основному зберігають свої місця, схоже, набуває дедалі більшого поширення в багатих країнах. Поляризація, яка стала новим явищем, перешкоджає зростанню нерівності у нижньому сегменті шкали розподілу доходів. Набули поширення й інші тенденції, зокрема зростання кількості неповних сімей у нижньому сегменті і збільшення кількості "зіркових парочок" у найвищому сегменті. Системи оподаткування і перерозподілу доходів, досконаліші в Європі, аніж у США, і більшою мірою спрямовані на обмеження нерівності, схоже, виявилися не в змозі запобігти зростанню нерівності в останній час (Дітон, 2016. С. 290–291).

Конкретизуючи "зарплатний" чинник зростання нерівності, зазначимо, що практика сьогодення демонструє зростаючий попит на висококваліфіковану робочу силу, з одного боку, а з другого – підвищений попит на робочу силу, що не вирізняється високою кваліфікацією.

Протягом останніх десятиліть, і особливо з початку 2000-х років, чинником зростання нерівності доходів у багатьох розвинених країнах і тих, що належать до країн з перехідною економікою, постало зниження податків на високі доходи. Ідеться про те, що прогресивні шкали оподаткування доходів переглянуті і стали більш плоскими. Продемонструємо це на прикладі США. У цій країні податки на високі доходи були переглянуті на початку 2000-х років. За даними Бюджетного управління Конгресу США у період з 1979 до 2007 рік нерівність доходів (визначена за коефіцієнтом Джині) зросла приблизно на чверть за розрахунками до сплати податків і майже на третину, якщо оперувати даними після сплати податків.

Одна з причин зростаючої нерівності у світовому вимірі має демо-економічний характер і пов'язана зі швидким старінням населення – явищем, що є характерним для багатьох країн світу. Особливо рельєфно зв'язок старіння населення і розшарування за рівнем доходів можна простежити на прикладі Японії. У цій країні чисельність громадян старше 65 років перевищила чисельність громадян молодше 15 років ще наприкінці 1990-х років (у багатьох європейських країнах, зокрема у Німеччині, Італії, Іспанії, це відбулося на 10 років пізніше). На початку 2010-х років у Японії частка населення старшої вікової групи досягла 23 %⁵. Варто зазначити, що

⁵ UN. World Population Prospects: the 2012 Revision. Population Database. URL: <https://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>.

більшість людей похилого віку у цій країні припиняють трудову діяльність із настанням права виходу на пенсію. Що ж стосується тих, хто з настанням пенсійного віку й далі працює, то й вони стикаються з новими проблемами у царині доходів. Люди пенсійного віку в умовах Японії (і не лише у цій країні), як правило, отримують заробітну плату, що є нижчою, ніж у працівників середніх вікових груп. Цей висновок підтверджують дані табл. 3.

Таблиця 3

**Середній річний дохід за віковими групами
у низці країн**

Країна	Одиниця виміру	Вікова група						
		0-17	18-25	26-40	41-50	51-65	66-75	76 +
Великобританія	ф.т. ст.	17 758	18 225	21 426	22 340	22 029	16 983	15 087
Німеччина	євро	20 884	21 417	22 346	25 563	25 970	21 311	18 273
Італія	євро	17 371	20 287	20 190	20 452	24 074	19 845	17 043
Канада	канад. дол.	35 260	39 565	38 970	42 349	44 792	37 644	36 418
США	дол. США	31 231	31 437	35 431	39 600	43 235	36 292	28 067
Франція	євро	22 246	22 288	23 193	25 732	27 879	24 916	22 174
Японія	єна	2 717 035	3 017 992	2 888 827	3 172 675	3 251 262	2 564 472	2 482 776

Джерело: UN. World Population Prospects: the 2012 Revision. Population Database. URL: <https://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>

Значний вплив на рівень та диференціацію доходів населення справляє такий чинник, як зміна структури зайнятості і, зокрема, збільшення частки непостійно зайнятих. Так, наприклад, у Японії за наявними даними частка непостійно зайнятих у загальній чисельності зайнятих збільшилася з 10,5 % у 1984 році до 30,9 % у 2014 році⁶. Трудові доходи непостійно зайнятих звично є значно нижчими за доходи, які отримують працюючі за стандартним трудовим договором.

За визнанням більшості фахівців, які досліджують проблематику доходів та причин їх нерівності, найбільш вразливими верствами стосовно до рівня та динаміки трудових доходів є люди пенсійного віку, молоді спеціалісти, матері-одиначки.

Зростання нерівності у розподілі доходів та загалом між різними верствами населення, яке значно інтенсифікувалося наприкінці ХХ – початку ХХІ століття і далі дрейфує в бік підвищення, має стати серйозною проблемою для держав, суспільств, соціуму загалом. За нашою оцінкою, у суспільній свідомості, особливо тих, від кого залежить формат та зміст соціально-економічної політики, вкрай повільно формується усвідомлення загроз, які породжує галопуюча нерівність.

Отже, викладене дає змогу стверджувати, що концентрація доходів і статків у верхніх сегментах є нічим іншим, як складовою провалів глобальної економіки.

⁶ Ro:do:ryoku-cho:sa (sho:sai:shu:kei) 2014. So:mu-sho. [Labor Force Survey (detailed summary) 2014. Ministry of Internal affairs and Communications]; Ro:do:ryoku-cho:sa (tokubetsu cho:sa) 1984. So:mu-sho. [Labor Force Survey (special summary) 1984. Ministry of Internal affairs and Communications].

**Інститут нерівності у дзеркалі взаємовідносин
та взаємовпливу провідних соціально-економічних явищ**

Економічна історія, як і повсякденне життя, переконують у тому, що прогрес і нерівність, нерівність і економічне зростання, нерівність й інші процеси соціально-економічного характеру тісно переплетені. Взаємозв'язок цих явищ є складним і суперечливим. На наше переконання, економічна теорія й досі так і не спромоглась описати просто складне, а саме – якою є філософія, внутрішня логіка взаємозв'язку та взаємовпливу нерівності й економічного зростання, як і взаємозв'язку цього феномену з іншими соціально-економічними явищами та відповідними показниками. На початку проведення задекларованого аналізу зробимо кілька загальних застережень.

Перше. Взаємозв'язок нерівності з іншими соціально-економічними явищами і процесами не можна оцінювати за спрощеними, однолінійними мірками (добре-погано, посилює-знижує, позитивно-негативно тощо).

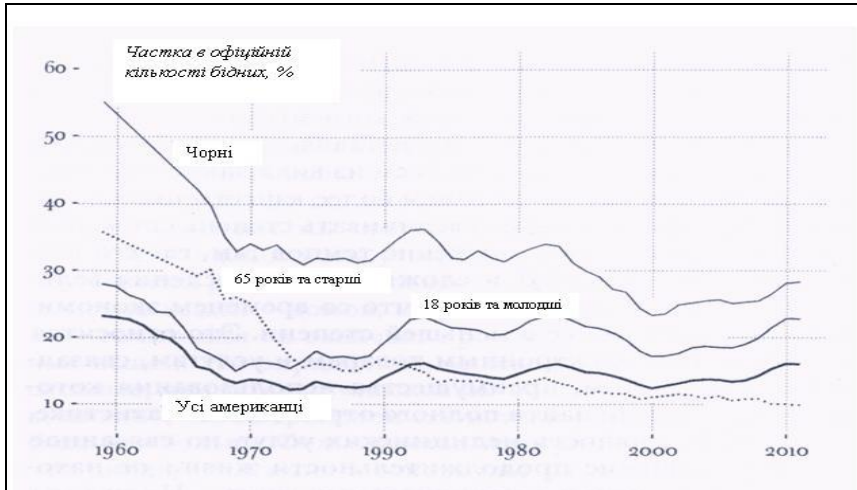
Друге. Цей взаємозв'язок не є лінійним, однозначним за наслідками.

Третє. В умовах, коли нерівність демонструє тенденцію до посилення у більшості розрізах, а асиметрії у цій царині набувають небачених раніше форм, вельми важливого значення набуває технологія проведення аналізу складного, суперечливого феномену, що розглядається, додержання науково виважених методологічних засад та врахування певних обмежень, що їх породжує галопуюча нерівність.

Маємо, зокрема, врахувати, що за значних масштабів і глибини нерівності середні показники доходів, статків, добробуту перестають бути критеріями вимірювання та оцінки достеменних змін. Що, наприклад, може віддзеркалювати показник середньої зарплати, коли діапазон заробітків коливається від 3 200 до 320 000 грн? Підкреслимо, що коли 1 % населення різко відривається від іншого населення країни, то стан інших 99 % може виявитися гіршим, ніж у середньому по країні. Ангус Дітон з цього приводу зазначає, що успіхи, які випали на долю 1 % найбільш забезпеченої частки населення у різних країнах, відрізняються один від одного, а це означає, що інколи місце, яке посідає у рейтингу світових досягнень країна в цілому, може відрізнятися від стану, в якому перебуває 99 % населення цієї країни (Дітон, 2016. С. 289). Всесвітньо відомий дослідник глобальної нерівності Бранко Міланович закликає відходити від стандартних репрезентативних агентів (об'єктів) і середніх та опанувати гетерогенність. "Але якщо ви припинили мислити категоріями середніх, – зазначає Бранко Міланович, – світ уже ніколи не буде для вас теперішнім. Це як перейти від двовимірного світу до тривимірного" (Міланович, 2017. С. 312).

Свідченням складного, нелінійного, різновекторного зв'язку є показники, що подані на рис. 11, та додаткові коментарі до них (Дітон, 2016. С. 205–206). На цьому рисунку наведені офіційні дані щодо рівня бідності в США за період з 1960 до 2010 року, які щороку надавалися Бюро перепису населення США. Виділена (жирна) лінія на рис. 11 демонструє динаміку рівня бідності серед усіх верств американців, яка є такою. У 1960 році рівень бідності був 22%, у 1973 році він знизився до 11% з дальшим незначним, але підвищенням. У 2010 році показник бідності становив 15% серед усього населення США і був приблизно на 2,5 пункта

вищим, ніж перед фінансовою кризою. У цей період темпи зростання економіки дещо вповільнилися, але мали додатну динаміку. Що стосується доходів на душу населення, то за період з 1973 до 2010 року вони зросли на понад 60 %. Але, як бачимо, це зростання не справило впливу на скорочення рівня бідності. Очевидно, що підвищення, про яке йдеться, не дісталось бідним верствам населення.

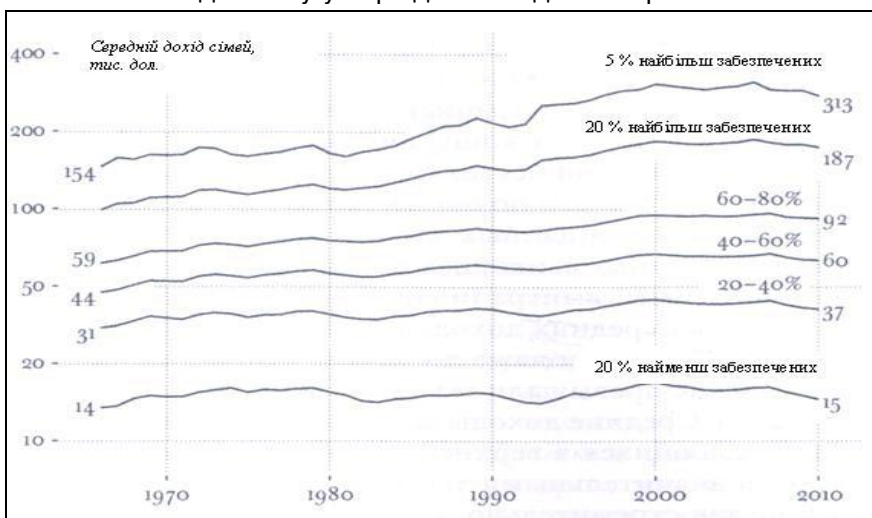

Рисунок 11. Рівень бідності у США за офіційними даними (1959–2010 роки)

Джерело: (Дитон, 2016. С. 206).

За офіційними даними, у США в 2011 році кількість тих, хто належав до складу бідних, була на рівні 46,2 млн, що на 6,7 млн осіб більше, ніж у 1959 році.

Наведені висновки корелюють з порівняльними даними, що наведені на рис. 12 (Дитон, 2016. С. 215). На ньому подано розподіл доходів між сім'ями США та їх динаміку у період з 1970 до 2010 рік.

Рисунок 12. Розподіл доходів між сім'ями США та їх динаміка (1970–2010 роки)

Джерело: (Дитон, 2016. С. 215).

На рис. 12 зображено графіки рівня і динаміки середніх доходів (з урахуванням інфляції у цінах 2010 року) у сім'ях, які належать до однієї з п'яти груп. Найвища лінія демонструє рівень і динаміку доходів 5 % найбільш забезпечених сімей. У 1966 р. середній дохід 5 % найбільш забезпечених сімей був більшим за середній дохід 20 % найменш забезпечених сімей в 11 разів. В 2010 році це перевищення було вже 21 раз. Найнижча лінія відображає рівень і динаміку середніх доходів 20 % найменш забезпечених сімей. Останні перманентно знижуються або залишаються на незмінному рівні.

Зазначимо, що рис. 12 не демонструє, на жаль, рівень і динаміку доходів 1 % найбагатших американців. Але й наведених даних достатньо для висновку: нерівність у доходах зазначених груп населення має тенденцію до зростання; найвищий приріст доходів спостерігається в найбільш заможних, а 20 % найменш забезпечених сімей мають мінімальний приріст доходів (за 45 років зростання середніх доходів цієї групи не перевищувало 0,2 % на рік).

Складовою "білих плям" у науковому поясненні явищ і процесів, що відбуваються в царині нерівності, є вплив останньої на економічне зростання. Чимало наявних економічних теорій та їх течій, особливо ліберального та неоліберального напрямку, як у минулому, так і дотепер у прямій чи завуальованій формі намагаються переконати у позитивному впливі зростаючої нерівності на економічний розвиток. Із публікації в публікацію перекочує вислів, що зростає багатство одних рано чи пізно "підійме човни всіх".

Спробуємо відповісти на запитання: чи справді концентрація багатства здатна підійняти і підіймає "човни всіх"? Прибічники позитивного впливу нерівності на економічне зростання апелюють насамперед до стимулюючого впливу накопичення капіталу на розвиток економіки. Наявні судження щодо позитивного впливу зростаючої нерівності на економічне піднесення базуються на низці передбачень, деякі з яких не можна вважати безпідставними.

Один з аргументів "за" – це апеляція до феномену неподільності інвестицій. Ідеться про те, що інвестиційні проекти, особливо у ході становлення нових галузей, упровадження багатопрофільних інновацій, нерідко пов'язані з ризиками неповернення вкладень. За браку ефективно функціонуючого фондового ринку для реалізації масштабних проектів має бути висока концентрація капіталу, а отже, і доходів.

Аргументом на користь "за" щодо позитиву нерівності є твердження про низьку ефективність корпоративного управління за великої кількості власників. Справді, практика підтверджує і реальні, і потенційні ускладнення процесу прийняття управлінських рішень у разі розпорошення акцій; необхідність контролю діяльності менеджерів, особливо вищої ланки; імовірність появи "проблеми безбілетника".

Можна навести і деякі інші аргументи "за" щодо впливу нерівності на економіку, але вони не витримають конкуренції з аргументами "проти".

Припустимий, оптимальний, суспільно прийнятний рівень нерівності стимулює економічне зростання. Водночас надмірна, аномальна, суспільно неприйнятна нерівність створює загрози, агонізує, дезорганізує суспільство. Перехід за "червону лінію", за критичний рівень нерівності породжує фрагментацію соціальної структури суспільства на безліч дедалі більш автономних та ізольованих одна від одної верств і груп; спричиняє підрив суспільної солідарності і врешті-решт призводить до соціальної ізоляції, вилучення багатьох категорій населення із суспільного життя.

Уже навіть найбільш ортодоксальні представники наукової спільноти не можуть заперечувати посилення нерівності та зростання асиметрій у цій царині на межі двох тисячоліть, водночас взаємозв'язок нерівності й економічного зростання все ще залишається дискусійним. Багато відомих іноземних економістів послідовно розвінчують міф щодо позитивного впливу зростаючої нерівності на економічне піднесення. Так, Стюарт Ленсі з цього приводу зазначає, що, згідно з ортодоксальною економічною теорією, хороша доза нерівності підвищує ефективність економіки і забезпечує високі темпи її зростання. Так відбувається через те, що, як стверджується, високі доходи і низькі податки на верхніх рівнях заохочують підприємництво і приводять до збільшення "економічного пирога".

Переконливим доказом негативних наслідків зростаючої нерівності на соціально-економічний розвиток є такі дані. За оцінками ОЕСР, зростання коефіцієнта Джині на 0,03 (а саме такий його рівень був у середньому в країнах ОЕСР в останні два десятиліття) призведе у наступні 25 років до щорічного вповільнення приросту ВВП на 0,35 %, що означає втрату 8,5 % ВВП до кінця вказаного періоду⁷.

Чи можна вважати вдалим 30-річний експеримент з посилення нерівності? Факти свідчать про зворотне. Розрив у доходах неймовірно розширився, але не приніс обіцяного економічного прогресу. Після 1980 року темпи економічного зростання і продуктивності у Великій Британії були на третину нижчими, а безробіття – вп'ятеро вищим, ніж у більш егалітарну післявоєнну епоху. Три спади, що відбулися після 1980 року, виявилися більш глибокими і тривалими, аніж у 1950-ті і 1960-ті роки, а їх кульмінацією стала криза останніх чотирьох років. Головним підсумком експерименту, що провадився після 1980 року, стали більш висока поляризація економіки і посилення її підвладності кризам (*Lansley, 2012*).

У фундаментальному дослідженні проблем нерівності та взаємозв'язку з розвитком економіки Деніел Дорлінг підкреслює, що соціальна нерівність у багатих країнах зберігається через уперту віру в принципи несправедливості; людей може шокувати усвідомлення того, наскільки сумнівна ідеологічна основа суспільства, в якому ми живемо (*Dorling, 2011*).

Глобальні проблеми сучасності – галопуюче зростання нерівності, все більше нехтування принципами соціальної справедливості – маємо розглядати, на наше переконання, у контексті співвідношення та взаємодії

⁷ Focus on Inequality and Growth — December 2014. OECD. URL: <https://www.oecd.org/els/soc/Focus-Inequality-and-Growth-2014.pdf>.

так званих **інклюзивних і екстрактивних** інститутів, що діють чи мають діяти в межах тієї чи іншої спільноти. Така постановка питання повністю узгоджується з концепцією інклюзивних інститутів (KII), що розкрита в неординарній, але чи не епохальній монографії Д. Асемоглу і Дж. Робінсон (2015). За трактуванням цих авторів, **інклюзивними** є інститути, які створюють можливості і стимулюють участь великих груп населення в економічній активності, що у свою чергу дозволяє найкращим чином використовувати їхні таланти і навички на основі свободи вибору того, де працювати і що купувати. Продовжуючи характеристику цих інститутів, Д. Асемоглу і Дж. Робінсон підкреслюють, що вони (інклюзивні інститути) мають забезпечити включення в економічний обіг дедалі більшого обсягу **людського потенціалу**.

Екстрактивними інститутами (EI), місія яких є чи не протилежною у порівнянні з вище розглянутими інститутами, є ті, дія яких спрямована на вижимання максимального доходу через експлуатацію однієї частини суспільства та спрямування його на збагачення іншої. В іншій інтерпретації EI – це ті, що розглядають економічно активне населення як соціальну групу, яка має експлуатуватися; створюють умови для експлуатації, але не забезпечують продуктивне, творче, інноваційно орієнтоване використання наявного трудового потенціалу.

Погоджуючись більшою мірою з наведеними вище сутнісними характеристиками **інклюзивних і екстрактивних** інститутів, все ж вважаємо за необхідне зробити певні уточнення.

На наш погляд, **інклюзивними** слід вважати інститути, які одночасно забезпечують :

- 1) створення умов для розвитку трудового потенціалу та уможливають його трансформацію у людський капітал;
- 2) оптимізацію відносин та узгодження інтересів основних соціальних сил на національному рівні та рівні підприємств (організацій);
- 3) нові можливості для творчості, розвитку, креативності, інноваційної діяльності.

Саме завдячуючи інклюзивним інститутам в суспільстві мають утверджуватися принципи соціальної справедливості та створюватися передумови для підвищення соціальної згуртованості суспільства.

Згадувані автори однієї з найбільших цитованих монографій останніх років – Д. Асемоглу і Дж. Робінсон – переконливо доводять, що завдякуючи інклюзивним інститутам соціум має змогу розвивати людський капітал, що у свою чергу сприяє підвищенню ефективності виробництва, а відтак, зростанню добробуту населення. Водночас розвиток інклюзивних інститутів – це й утвердження демократичних засад взаємодії суб'єктів господарювання, що відкриває простір для партнерства, удосконалення існуючих інститутів, які стають більш інклюзивними.

Переваги, суспільна значущість інклюзивних інститутів у забезпеченні стійкого розвитку є очевидними. Втім практика їх становлення та поши-

рення зустрічає на своєму шляху і опір, і недооцінку значущості, а нерідко й несприйняття.

Пошук відповіді на запитання: "Чому не "спрацьовує" безумовна правильна ідея розвитку інклюзивних інститутів?" – продовжується. Навколо цієї проблематики точиться жвава дискусія, а до її завершення з узгодженими позиціями все ще далеко. Автори статті поділяють точку зору Є. Балацького, який акцентує увагу на таких причинах незадовільних масштабів утвердження інклюзивних інститутів. "Перша, – зазначає Є. Балацький, – **генетична** – проблема полягає у тому, що спостереження демонструють таке: дуже мало країн у світі досягли горезвісного процвітання. Це означає, що EI повсюдно домінують і не бажають поступатись своїми позиціями прогресивним II. Інакше кажучи, EI – це закоренілий, майже природний стан суспільства, а за II треба відчайдушно боротися. Можна висловити це і таким чином: захоплення державної влади групою жорстокосердих суб'єктів (елітою), яка нещадно експлуатує іншу частину населення (маси), – норма суспільного життя, тоді як будь-яке відхилення від усього сценарію слід сприймати як щасливий виняток із правила. І це справді так. Але тут, по-моєму, виникає необхідність тонкої добудови теорії, яка б дозволяла зрозуміти нюанси процесу побудови ефективних II" (Балацький, 2017. С. 145–146).

Другу причину незадовільного розвитку II Є. Балацький пов'язує з **методологічною** невизначеністю, "розмитістю" визначень та відсутністю конкретних, зрозумілих широкому загалу критеріїв віднесення існуючих інститутів до інклюзивних та екстрактивних. На практиці існує необхідність пояснення специфіки інклюзивності з прив'язкою до конкретних країн.

Негативні наслідки соціально-економічної нерівності багатоманітні. З-поміж багатьох із них звернімо увагу на те, як нерівність детермінує обсяг і структуру попиту споживачів. Так, що вища нерівність, то нижчий сукупний попит споживачів за тих самих сукупних доходів населення. Справді, що вища нерівність, то більша частка населення вимушена знижувати свої витрати стосовно своїх потреб і то більша частка населення, яка, досягнувши певного рівня насичення споживання, переключає свої доходи частково на споживання ексклюзивних товарів і послуг, а здебільшого – на нагромадження. Така структура використання грошових ресурсів сильніше за все діє на сукупний попит на вітчизняні товари, різко знижуючи його.

Як розвиватиметься далі глобальна нерівність?

Одне з фундаментальних досліджень сучасного стану та тенденцій розвитку соціальної нерівності за авторством Бранко Мілановича (2017), на яке неодноразово посилалися у цій статті, завершується коротким запитанням і лаконічною відповіддю. На запитання: чи зникне у майбутньому нерівність завдяки глобалізації? – автор зазначеного дослідження відповідає: "Ні. Виграш від глобалізації ніколи не буде розподілений справедливо". Справді, соціум і в майбутньому приречений жити і творити в умовах

нерівності. Але важливо, щоб ця "родова травма" суспільства не настільки, як нині, затьмарювала повноцінне життя значної частки населення, не набувала статусу постійної загрози стійкому розвитку.

Майбутнє глобальної нерівності значною мірою визначатиметься процесами економічної конвергенції, посиленням економічної потужності країн азійського континенту, і передусім Китаю, Індії, Сінгапуру, В'єтнаму, Малайзії, Таїланду, Індонезії. Навіть якщо бурхливе дотепер економічне зростання Китаю вповільниться, інші густонаселені азійські країни, скоріше за все, збережуть високі темпи економічного зростання.

Звернімо увагу на особливу, неоднозначну роль Китаю в домінуванні процесів глобальної нерівності. Протягом майже чотирьох десятиліть Китай відігравав ключову роль у зниженні глобальної нерівності. При вилученні Китаю із статистичних даних глобальна нерівність зростала б. При збереженні високих темпів економічного зростання китайської економіки і відповідних зрушень в доходах Китай вже у недалекому майбутньому збільшуватиме глобальну нерівність. Необхідно зважати й на інтенсивне зростання нерівності за доходами й усередині китайського суспільства.

Акцентуємо увагу на тому, що дві країни – США і Китай – будуть лідерами продукування нерівності у найближчій перспективі. У США чинниками зростання нерівності будуть: зростаюча концентрація капіталу в руках багатих, зосередження доходів від капіталу і високооплачуваних посад у тих самих осіб, посилення економічної і політичної влади багатих. Китайська нерівність буде посилюватися (поряд зі зростанням економіки і відповідно доходів) унаслідок зосередження доходів від капіталу і праці в тих самих людей, зростання частки доходів від приватного капіталу, регіональних відмінностей у доходах, підвищення корупційної складової нерівності.

Висновки. Проблематика соціальної нерівності належить до числа так званих вічних проблем, які за всіх часів і народів хвилювали людство, і наполегливий інтерес до феномену нерівності не знижується, а навпаки, посилюється. І таке твердження не є перебільшенням. За нашим трактуванням, соціальна нерівність – це свого роду "родова травма" людських спільнот, починаючи з найдавніших. Із покоління в покоління відтворюються природні і суспільні причини, які обумовлюють розвиток феномену нерівності, і так триває нескінченно.

Звернімо увагу на шлейф небажаних, загрозливих явищ і процесів, що їх продукує нерівність:

- зростання навантаження на системи оподаткування та соціального забезпечення як реакція на зростаючу бідність серед дедалі більшої частки населення;
- відкриті та латентні прояви соціально-політичного напруження в суспільствах абсолютної більшості країн;

- послаблення мотивації трудової діяльності у багатьох зайнятих у суспільному виробництві як наслідок відчуття соціальної несправедливості та неможливості самореалізації;
- зростання тіньового сектора економіки, в умовах якого неможливі досконалі соціально-трудова відносини та реалізація принципів гідної праці;
- продукування явищ, процесів, інтересів, за яких скорочується інвестування соціальних програм, від яких залежить розвиток людського капіталу абсолютної більшості населення;
- зниження обсягів попиту споживачів, що справляє негативний вплив на середньо- і довгостроковий економічний розвиток;
- стиснення середнього класу – основи стабільності в державі та однієї з основних передумов стійкого розвитку.

Велике зникнення середнього класу у розвинених країнах – процес, що триває вже не одне десятиліття. Середній клас виявився затиснутим між двома потужними соціальними силами – багатим, зростаючим прошарком своїх країн і бідними із країн, що розвиваються, дешева робоча сила яких має конкурентну перевагу і працює на зміну соціальної стратифікації західних і незахідних суспільств. У міру насичення усіх сфер економічної діяльності, включаючи сферу послуг, кваліфікованою робочою силою освіта перестає бути визначальним чинником диференціації заробітних плат.

На розшарування людей за рівнем доходів дедалі більший вплив справляє удача, сімейне походження, особисті зв'язки, стартові умови, які кращі у вихідців з багатих сімей; знайомство з "правильними" людьми; доступ до тих, хто приймає рішення.

Соціальна нерівність буде і надалі продукуватися умовами і реаліями "нового капіталізму", в якому на верхніх щаблях перебувають багаті і надбагаті, які одночасно є найбільш високооплачуваними фахівцями і найбагатшими капіталістами.

Отже, природа нерівності, причини її виникнення та відтворення, соціально-економічні наслідки, вплив на розвиток економіки та суспільства – ці та інші аналогічні питання фундаментального значення були і залишаються в центрі наукових дискусій.

На сучасному етапі проблематика нерівності настільки загострилася, що ставить під загрозу можливість стійкого розвитку як окремих національних економік і держав, так і глобальної економіки та соціуму загалом.

Тож усе це підводить до висновку, що економічна наука має піднятися до рівня не наздоганяльного, а випереджального впливу на забезпечення стійкого розвитку. Резюмуючи, висловимо надію, що судження, ідеї, висновки, передбачення, які містяться у цій статті, сприятимуть формуванню нового мислення та опануванню мистецтва управління суспільним розвитком потенційними і реальними читачами, від яких прямо чи опосередковано, нині чи у перспективі залежатиме суспільне буття.

Наступні публікації з цієї проблематики будуть присвячені стану та тенденціям розвитку соціальної нерівності в Україні та визначенню стратегічних напрямів її подолання, приведення у суспільно прийнятні рамки. Автори статті планують повернутися до проблематики інклюзивних інститутів у контексті заходів щодо подолання надмірної соціальної нерівності та з урахуванням специфіки інституціонального розвитку економіки України.

Література

- Аристотель. (1983). Политика: Соч.: в 4 т. Т.4. Москва: Мысль. С. 376–644.
- Асемоглу Д., Робинсон Дж. (2015) Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. Москва: АСТ. 575 с.
- Балацкий Е. В. (2017). Концепция инклюзивных институтов и ее приложения. *Общественные науки и современность*. № 2. С. 143–156.
- Бауман З. (2015). Идёт ли богатство немногих на пользу всем прочим? Москва: Изд-во Института Гайдара. 162 с.
- Дитон А. (2016). Великий побег: Здоровье, богатство и истоки неравенства. Москва: Изд-во Института Гайдара; Фонд "Либеральная Миссия". 368 с.
- Изведать дороги и пути праведных: пехлевийские назидательные тексты. (1991). Москва: Наука. С. 69, 85–88.
- Миланович Б. (2017). Глобальное неравенство. Новый подход для эпохи глобализации. Москва: Изд-во Института Гайдара. 336 с.
- Поппер К. (1992). Открытое общество и его враги. Т.1: Чары Платона. Москва: Феникс, Международный фонд "Культурная инициатива". 448 с.
- Сакс Д. (2012). Цена цивилизации. Москва: Издательство Института Гайдара. 352 с.
- Alvaredo F., Atkinson T. At al. (2011). *The World Top Incomes Database*. URL: <https://www.parisschoolofeconomics.eu/en/news/the-top-incomes-database-new-website/>.
- Cingano, F. (2014). Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 163, OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5jxjrjncwvx6j-en>
- Dorling, D. (2011). *Injustice: Why Social Inequality Persists*. Policy Press. Bristol, UK, 2010, 400 p.
- Lakner, C. and Milanovic, B. (2013). Global Income Distribution : From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession. World Bank Policy Research Working Paper No. 6719. December. URL <https://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6719>.
- Lansley, S. "Inequality: the real cause of our economic woes", 2.08.2012. URL: <http://www.socialenterpriselive.com/section/comment/policy/20120802/inequality-the-real-cause-our-economic-woes>
- Nadel, S. N. (2012). *Super Wealth & Poverty. The Nature and Causes of the Widening Gap between Super Wealth and Poverty in the Developed Countries/ Indianapolis*.

References

- Aristotel' (1983), Politika: Soch.: v 4 t. T.4. [Politics: Comp: in 4 vol. Vol.4], Mysl', Moscow, Russia. (In Russian)
- Asemohlu D., Robinson Dzh. (2015). Pochemu odni strany bogatye, a drugie bednye. Proishozhdenie vlasti, procvetaniya i nishhety [Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty], AST, Moscow, Russia. (In Russian)
- Balackij, E. V. (2017), "The Concept of Inclusive Institutions and Its Applications", *Obshhestvennye nauki i sovremennost'*, vol. 2, p. 143–156. (In Russian)

- Bauman, Z. (2015). *Idet li bogatstvo nemnogim na pol'zu vsem prochim?* [Does the Richness of the Few Benefit us All], Izd-vo Instituta Gajdara, Moscow, Russia. (In Russian)
- Diton, A. (2016), *Velikij pobeg: Zdorov'e, bogatstvo i istoki neravenstva* [The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality], Izd-vo Instituta Gajdara; Fond "Liberal'naja Missija", Moscow, Russia. (In Russian)
- Izvedat' dorogi i puti pravednyh: pehlevijskie nazidatel'nye teksty. [To know the ways and the ways of the righteous: Pahlavi's edifying texts]. (1991). Moscow: Nauka. P. 69, 85–88. (In Russian)
- Milanovich, B. (2017). *Global'noe neravenstvo. Novyj podhod dlja jepohi globalizacii* [Global inequality: A new approach for the age of globalization], Izd-vo Instituta Gajdara, Moscow, Russia. (In Russian)
- Popper, K. (1992). *Otkrytoe obshhestvo i ego vragi. T.1: Chary Platona.* [The Open Society and Its Enemies Vol.1: The Spell of Plato], Feniks, Mezhdunarodnyj fond "Kul'turnaja iniciativa", Moscow, Russia. (In Russian)
- Saks, D. (2012). *Cena civilizacii* [The Price of Civilization], Izdatel'stvo Instituta Gajdara, Moscow, Russia. (In Russian)
- Alvaredo, F., Atkinson, T. at al. (2011). *The World Top Incomes Database.* URL: <https://www.parisschoolofeconomics.eu/en/news/the-top-incomes-database-new-website/>
- Cingano, F. (2014), *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 163, OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5jxrjncwv6j-en>
- Dorling, D. (2011), *Injustice: Why Social Inequality Persists*, Policy Press.
- Lakner, C. and Milanovic, B. (2013). *Global Income Distribution : From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession.* World Bank Policy Research Working Paper No. 6719. December. URL <https://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6719>.
- Lansley, S. "Inequality: the real cause of our economic woes", 2.08.2012. URL: <http://www.socialenterpriselive.com/section/comment/policy/20120802/inequality-the-real-cause-our-economic-woes>
- Nadel, S. N. (2012). *Super Wealth & Poverty. The Nature and Causes of the Widening Gap between Super Wealth and Poverty in the Developed Countries/ Indianapolis.*

Надходження до редакції 25.09.2017

SOCIAL INCOME INEQUALITY: GLOBAL DIMENSION

Anatolii Kolot, Oksana Herasymenko

Authors' affiliation:

Anatolii Kolot, Doctor of Economics, Prof., Vice-Rector on Scientific and Pedagogical Work, Kyiv Vadym Hetman National Economic University, e-mail: kolot@kneu.edu.ua.

Oksana Herasymenko, PhD in Economics; Associate Professor, Department of Personnel Management and Labor Economics, Kyiv Vadym Hetman National Economic University, e-mail: gerasimenko_o_o@ukr.net.

The article presents the scientific substantiation of the phenomenon of social inequality. The tendencies of social inequality of incomes have been investigated and its impact on leading socio-economic processes has been proved. The trends of the development of global income inequality in the future have been outlined. The purpose of the article is the author's explanation of the nature of social inequality of incomes, mechanisms of its reproduction and distribution through the prism of modern trends and further development in the global dimension. The methodological basis for achieving this

goal is systematic and interdisciplinary approaches to the study of the system of distributive relations in the context of profits and losses in the contour of the global economy have been presented. The approaches to the study of the system of distributive relations in the context of profits and losses in the contour of the global economy have been presented. The essence of the definition of "social inequality" has been revealed. The spectrum of manifestations of social inequality has been outlined, among which the inequality in income is the key reasoned argument. An estimation of the current state of global income inequality with an emphasis on its components has been made. The author argues that the social processes of the era of globalization include both the deepening of inequality and its reduction in certain sections as a consequence of changes in the global distribution of incomes. Global inequality has been considered dually as inequality between countries and as inequality within countries. The phenomenon of income and wealth concentration in the upper segments under conditions of globalization and increase of national economies' openness has been substantiated. The "benefits" and "losses" incurred in the process of globalization with reference to separate population groups in rich and poor countries have been revealed. The tendencies of the change have been outlined and current trends in income inequality on country level and international level have been outlined. The positive and negative consequences of social inequality have been substantiated. The suggestion has been made to consider the galloping growth of inequality in the context of the relationship and interaction of inclusive and extractive institutions. The tendency of the decline of the middle class and the increase in the share of the upper tier's (rich and super-rich) income has been proven. The movement of the distribution relationship in the direction of serving the interests of large capital and top management has been emphasized. The changes that contribute to the abovementioned situation have been outlined. The most vulnerable strata in relation to the level and dynamics of labor income have been distinguished. It has been emphasized that the concentration of income and wealth in the upper segments is nothing but a component of the failure of the global economy. The influence of inequality on the leading socio-economic phenomena has been investigated. The existence of complex, nonlinear, multi-vector link between inequality and economic growth has been proven. The trends of the development of global inequality in the future in the context of the rates of economic growth, its influence on the middle class stratum have been outlined.

Key words. Social inequality, income inequality, global dimension of social inequality, inequality and economic development, inequality and social being, inequality and middle class.

JEL: D31, O15.